

Савенкова Людмила Олексіївна, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки та психології Київського національного економічного університету ім. В. Гетьмана. Коло наукових інтересів: проблеми педагогічного спілкування, формування психолого-педагогічної компетентності у майбутніх викладачів.

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ЕКОНОМІКИ ДО ПРОФЕСІЙНОГО СПІЛКУВАННЯ

У статті пропонується система підготовки майбутніх викладачів економіки до професійного спілкування.

In this article a system of preparation of prospective teachers of Economics for professional communication is worked out.

У наукових роботах (Березюк О.С., Бондаренко О.Ф., Борисенко С.Б., Васильєва М.П., Воронін М.П., Годлевська А.І., Данченко Г.В., Золотнякова А.С., Ісмагілова А.Г., Кан-Калик В.А., Каплинський В.В., Карпов А.С., Коломієць А.В., Коропецька О.М., Леонтєв О.О., Мешко Г.М., Мудрик А.В., Орлова О.О., Плешкова Н.І., Рижов В.В., Фатихова Р.М., Яценко Т.С.) знайшли відображення різні аспекти підготовки майбутніх педагогів до професійного спілкування.

Водночас здійснені лише перші спроби (Дороніна М.С. [1], Шепеленко Т.Л. [3]) дослідження суттєвих особливостей, методів та шляхів підготовки майбутніх викладачів економіки до педагогічного спілкування.

У зв'язку з цим, нами була науково обґрунтована, розроблена та впроваджена у практику діяльності Київського національного економічного університету система вказаної підготовки [2].

Її мета – формування готовності до педагогічного спілкування в майбутніх викладачів економіки. Відповідно до цієї мети, визначені й певні завдання, а саме:

- проведення констатувального експерименту, що дозволить проаналізувати рівні сформованості комунікативних умінь та рівні готовності майбутніх викладачів до професійного спілкування на початку впровадження у практику діяльності вищого економічного навчального закладу освіти спеціальної системи підготовки;

- організація мотиваційного забезпечення підготовки майбутніх викладачів економіки до професійного спілкування;
- розвиток у студентів емпатії, рефлексії, товарищескості, децентрації, мовленнєвих здібностей;
- формування в майбутніх викладачів економіки системи знань зі спілкування та педагогічного спілкування;
- досягнення високих рівнів сформованості в студентів комунікативних умінь;
- оволодіння ними продуктивним стилем педагогічного спілкування;
- вимірювання рівнів готовності майбутніх викладачів до професійного спілкування на кінцевому етапі проведення тренінгових занять.

Вирізнимо мету, завдання та опишемо модель кінцевого результату кожного етапу реалізації цієї системи.

Перший етап

Мета: оволодіти орієнтуванням у ситуації педагогічного спілкування.

Завдання: а) усвідомити особливості педагогічного спілкування та особисті можливості у його здійсненні; б) проаналізувати оцінку власного рівня підготовки до педагогічного спілкування, що обґрунтована спеціалістами; в) навчитись долати стереотипні загальні й ситуативні негативні настанови на аудиторію; г) оволодіти специфічною комуні-

кативною потребою (бажання знаходитись серед учнів і спілкуватись з ними; емоційне бачення майбутнього спілкування, його основних контурів; відчуття його майбутньої атмосфери, прогнозування задоволення від спілкування, емоційна настроєність та внутрішня мобілізованість до спілкування); д) оволодіти елементами (ясність, чіткість, мовлення; виразність міміки, пози тощо), що входять до складу комунікативних умінь; е) оволодіти технікою самопрезентації.

Модель кінцевого результату реалізації першого етапу підготовки майбутніх викладачів економіки до професійного спілкування.

Майбутні викладачі економіки повинні знати:

- суттєві особливості педагогічного спілкування та його структуру; сутність складників орієнтування в його ситуації;
- основні причини, що породжують помилки та сприяють виникненню «бар'єрів» у педагогічному спілкуванні;
- види цих бар'єрів та засоби їх усунення;
- змістовий аспект техніки мовлення та засоби його виразності;
- засоби зняття м'язових «зажимів» та техніку настроювання на професійне спілкування з аудиторією.

Майбутні викладачі економіки повинні вміти:

- визначати власні можливості в здійсненні професійного спілкування (самооцінка рівнів сформованості комунікативних умінь);
- бачити помилки в своєму професійному спілкуванні та спілкуванні колег й обґрунтовувати причини їх виникнення;
- визначати наявність у ньому бар'єрів, здійснювати «перші кроки» до їх усунення; знімати м'язові зажими та настроюватись на спілкування з учнями;
- володіти технікою, логікою й виразністю мовлення; використовувати міміку й жести в професійному спілкуванні;
- орієнтуватися в особі співрозмовника, в просторових, часових умовах та створювати ситуацію професійного спілкування з конкретними партнерами;
- здійснювати самопрезентацію.

Другий етап

Мета: оволодіти мовленнєвими (вербальними) й немовленнєвими (невербальними) засобами спілкування, соціальною перцепцією, творчим самопочуттям у педагогічній діяльності.

Завдання: а) навчитись переборювати «бар'єри» у педагогічному спілкуванні (збіга настанов, побоювання класу, відсутності контакту, звуження функцій спілкування, негативного досвіду спілкування з даною аудиторією, побоювання скоїти педагогічні помилки, наслідування манер спілкування іншого педагога); б) оволодіти певними комунікативними вміннями (побудови змісту та реалізації плану спілкування, створення творчого самопочуття, професійно-педагогічною увагою, орієнтування в ситуації та встановлення й підтримання зворотного зв'язку в спілкуванні, використання мовленнєвих

і немовленнєвих засобів спілкування, соціальної перцепції, застосування «пристосувань»).

Модель кінцевого результату реалізації другого етапу підготовки майбутніх викладачів економіки до професійного спілкування.

Майбутні викладачі економіки повинні знати:

- сутність та складники побудови педагогічного спілкування;
- шляхи створення творчого самопочуття в професійній діяльності; суттєві особливості професійної уваги викладача;
- функції педагогічного мовлення й засоби їх реалізації; невербальні засоби спілкування та їх характеристики;
- засоби встановлення і підтримання зворотного зв'язку в професійному спілкуванні;
- сутність та техніку процесів сприймання і розуміння людини людиною;
- види «пристосувань» у педагогічному спілкуванні та структуру кожного з них.

Майбутні викладачі економіки повинні вміти:

- керувати своїм психічним станом, створювати творче самопочуття в професійному спілкуванні;
- володіти вербальними та невербальними засобами спілкування;
- володіти професійно-педагогічною увагою;
- сприймати і розуміти іншу людину;
- відчувати і долати «бар'єри» в професійному спілкуванні.

Третій етап

Мета: навчитись досягати єдності емоційних позицій та співдії з учнями у педагогічному спілкуванні.

Завдання: а) оволодіти вміннями встановлювати емоційний контакт у педагогічному спілкуванні; б) оволодіти вміннями встановлювати пізнавальний контакт у педагогічному спілкуванні; в) оволодіти технікою управління педагогічним контактом у професійному спілкуванні.

Модель кінцевого результату реалізації третього етапу підготовки майбутніх викладачів економіки до професійного спілкування.

Майбутні викладачі повинні знати:

- засоби та шляхи оволодіння ініціативою в професійному спілкуванні; сутність та структуру комунікативних прийомів, виконання яких забезпечує встановлення педагогічного контакту в професійному спілкуванні.

Майбутні педагоги повинні вміти:

- визначати наявність ініціативи в професійному спілкуванні та того, в чиїх «руках» вона знаходиться;
- оволодівати ініціативою в спілкуванні;
- визначати наявність чи відсутність єдності емоційних позицій педагога та аудиторії (учнів, колег);
- встановлювати емоційний контакт у професійному спілкуванні;
- визначати наявність співдії між педагогом та учнями (на уроці, лекції);
- встановлювати пізнавальний контакт у професійному спілкуванні;

– управляти педагогічним контактом у професійному спілкуванні.

Введення запропонованих етапів – важливий момент у підготовці майбутніх викладачів економіки до професійного спілкування, що зумовлюється такими обставинами: складність завдань, які конкретизують мету кожного її етапу, необхідність проведення контролю та корекції діяльності студентів.

Відповідно до цих етапів, будеться й навчальна діяльність майбутніх викладачів з підготовки до професійного спілкування. На кожному з етапів її проведення виконуються вправи, аналіз педагогічних ситуацій, педагогічні ігри, мікрвикладання; проводиться спостереження за професійним спілкуванням досвідчених педагогів.

Починається кожний етап навчальної діяльності з мікрвикладання або педагогічних ігор, що дозволить студентам чітко усвідомити мету підготовки на цьому етапі. Одночасно проходить вимірювання рівнів сформованості в майбутніх викладачів професійних здібностей та комунікативних умінь. Крім вказаних видів навчальної діяльності вводяться спеціально розроблені нами комунікативні прийоми (самопрезентація, використання «присосувань» у спілкуванні, комунікативна «атака»).

Розроблені етапи підготовки майбутніх викладачів економіки до професійного спілкування охоплюють предмети психолого-педагогічного циклу, педагогічну практику, які введені в Київському національному економічному університеті. Водночас запропоновані нами етапи навчальної діяльності студентів здійснюються під час викладання спеціального навчального курсу, метою якого є підготовка майбутніх викладачів економіки до професійного спілкування.

Впроваджена у практику діяльності Київського національного економічного університету система підготовки майбутніх викладачів економіки до професійного спілкування, охоплює введені в цьому вищому навчальному закладі предмети («Основи педагогіки та психології», «Психологія діяльності та навчальний менеджмент», педагогічна практика, а також спеціально розроблений курс «Комунікативні процеси у навчанні»). Після вивчення предметів психолого-педагогічного циклу вимірювались рівні готовності майбутніх викладачів економіки до професійного спілкування.

З цією метою у результаті аналізу наукових досліджень, ми вирішили п'ять рівнів готовності майбутніх викладачів економіки до професійного спілкування.

Творчий рівень. Майбутні викладачі характеризуються дійсною професійно-педагогічною

спрямованістю мотивів навчально-пізнавальної діяльності, високими рівнями знань у галузі педагогічного спілкування, у сформованості емпатії, товариськості, мовленнєвих здібностей. Досягнуто майстерності в оволодінні системою комунікативних умінь, що виражається в здатності спонтанно створювати комунікативні прийоми та приймати рішення щодо конкретної ситуації професійного спілкування.

Варіативний рівень. Мотиви навчально-пізнавальної діяльності майбутніх викладачів характеризуються дійсною професійно-педагогічною спрямованістю. Студенти мають високі рівні знань з проблеми педагогічного спілкування, в оволодінні емпатією, товариськістю, мовленнєвими здібностями. Комунікативні вміння, що входять до відповідної системи, знаходяться на високому рівні сформованості, що дозволяє їм комбінувати відомі прийоми спілкування.

Реконструктивний рівень. Мотиви навчально-пізнавальної діяльності майбутніх викладачів характеризуються частковою професійно-педагогічною спрямованістю, також визначається наявність позиційних і колективіських мотивів навчання. Студенти мають високі рівні знань з проблеми педагогічного спілкування, але середні в оволодінні емпатією, товариськістю, мовленнєвими здібностями, системою комунікативних умінь. Ці студенти переносять засвоєні варіанти вирішення, прийоми спілкування в умови нової комунікативної ситуації.

Репродуктивний рівень. Студенти характеризуються позиційними та колективіськими соціальними мотивами навчання, які не мають професійно-педагогічної спрямованості. У них середні рівні знань у галузі педагогічного спілкування, в оволодінні емпатією, товариськістю, мовленнєвими здібностями, але низькі у сформованості системи комунікативних умінь. Майбутні викладачі, які мають цей рівень готовності до спілкування, характеризуються також тим, що запозичують із досвіду колег готові зразки професійного спілкування і використовують їх без внесення змін та доповнень для розв'язання конкретної професійної комунікативної ситуації.

Стихійно-репродуктивний рівень. Студенти характеризуються широкими соціальними мотивами навчання, які не мають професійно-педагогічної спрямованості. У них вихідні або низькі рівні знань у галузі педагогічного спілкування, в розвитку емпатії, товариськості, мовленнєвих здібностей, в оволодінні системою комунікативних умінь. Майбутні викладачі, що мають цей рівень готовності до професійного спілкування, стихійно переносять із життя готові зразки вказаного спілкування в умови професійної комунікативної ситуації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дороніна М.С. Культура спілкування ділових людей: Посібник для студентів гуманітарних факультетів вищих навчальних закладів. – Видання друге. – К.: Видавничий дім «KM Academia», 1998. – 192 с.
2. Савенкова Л.О. Професійне спілкування майбутніх викладачів як об'єкт психолого-педагогічного управління: Монографія. – К.: КНЕУ, 2005. – 212 с.
3. Шепеленко Т.Л. Формирование коммуникативных умений студентов экономического университета в процессе изучения психолого-педагогических дисциплин: Дис. канд. пед. наук. – К., 1998. – 221 с.